

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM SAVAŞI

Doç. Dr. GALİP KARAGÖZOĞLU

Ulu Önder Atatürk Büyük Nutku'na şöyle başlar: “1919 yılı Mayıs'ının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Vaziyet ve manzara-i umumiye: Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup Genel Savaş'ta (Birinci Dünya Savaşı) yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır ateşkes anlaşması imzalanmış. Büyük Harp'in uzun seneleri boyunca millet yorgun ve fakir bir halde. Millet ve memleketi Genel Savaş'a sürükleyenler, kendi hayatlarının endişesine düşerek memleketten kaçmışlar. Ordunun elinden silâhları ve cephanesi alınmış ve alınmakta. İtilâf Devletleri ateşkes anlaşması hükümlerine uymaya gerek görmüyorlar. Birer vesile ile İtilâf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana iline Fransızlar; Urfa, Maraş, Antep'e İngilizler girmişler. Antalya ile Konya'da İtalyan birlikleri; Merzifon'da, Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her yanda yabancı devletlerin subay ve görevlileri ve özel adamları çalışmakta. 15 Mayıs 1919'da İtilâf Devletleri'nin onayı ile Yunan ordusu İzmir'e çıkarılıyor.”¹

Yurdumuz, içinde bulunduğu bu kara günlerden 19 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlatılan ve 9 Eylül 1922'de düşmanın denize dökülmesiyle sonuçlanan Türk İstiklâl Savaşı'nın büyük zaferiyle kurtulmuştur.

Ancak Balkan Savaşı (1912-1913), Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) ve İstiklâl Savaşı (1919-1922) gibi birbiri ardına üç savaş geçirmiş Türk milletinin elinde yarısı yanmış yıkılmış bir memleket; erkek iş gücünün çoğunu savaşlarda kaybetmiş, endüstriyel faaliyetleri çok sınırlı ve parasal kaynakları yok denecek kadar az bir ülke kalmıştı. Fakat Türk milleti Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde yeni bir devlet yaratmanın ideali, bilinci ve azmi içinde zorlukların tümüne meydan okuyacak kadar manevî bir coşku içindeydi.

Büyük askerî Zafer'in sonunda Türkiye'miz düşmanlardan temizlenmiş ve bağımsızlığımız elde edilmişti ama bütün yaralarımızın sarılması, yeni ve müreffeh bir Türkiye'nin yaratılabilmesi için yeni bir orduya ve yeni bir atılıma ihtiyaç vardı. Bunun bilincinde olan Atatürk, Büyük Zafer

¹ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, c. I, Millî Eğitim Basım Evi, İstanbul 1973.

şenliklerine katılmak üzere İstanbul'dan Bursa'ya gelen kalabalık bir öğretmen topluluğuna 27 Ekim 1922 günü: "Ordularımızın kazandığı zafer, sizin ve sizin ordularınızın (Milli Eğitim Ordusu) zaferi için yalnız bir ortam hazırladı. Gerçek zaferi siz kazanacak ve sürdüreceksiniz ve kesinlikle başarılı olacaksınız. Ben ve sarsılmaz imanla bütün arkadaşlarım sizi izleyeceğiz ve sizin karşılaşacağımız engelleri kıracağız"² diyerek yeni Türkiye'nin yaratılmasında en büyük güç olarak eğitime ve eğitim ordusuna güvendiğini vurgulamıştı. Bu sözleriyle Atatürk, daha işin başında, yeni bir Türk toplumunun oluşturulması ve ülkemizin çağdaş medeniyetlerin üstüne çıkarılması isteniyorsa bunun için tek çıkar yolun eğitim olduğunu ilgililere duyuruyordu. Bugün güçlü bir eğitim ordusu olarak Türk toplumunun kalkınmasına yararlı hizmetler veren Türk eğitim sistemimizin bugünkü noktaya nerelerden geldiğini daha iyi değerlendirebilmek ve Ulu Önder Atatürk'ün eğitim alanında verdiği büyük savaşın önemini daha iyi anlayabilmek için Cumhuriyet'imizin ilk yıllarındaki Türk eğitim sistemimizin genel görünümüne bir göz atmak yararlı olacaktır.

"1920'de yeni Türkiye devleti, kurulduğundan 3,5 yıl sonra Cumhuriyet ilân edilirken düşünemeyecek ölçüde elverişsiz, olumsuz ve korkunç koşullar altında, 11 yıl süren çok ağır savaşlar geçirmiş; topraklarının üçte ikisi savaş alanları olmuş; yanmış, yıkılmış; nüfusunun üç milyonunu yitirmiş idi. Savaşların yıkımı öylesine korkunç olmuştu ki, ülkede öğretmen, hekim, eczacı, hemşire, sağlık memuru, mühendis, hukukçu, mimar, sanatçı vb. meslek adamlarının, yüksek okul mezunu hemen hemen kalmamıştı. Dahası duvarcı, marangoz, demirci, ayakkabıcı, terzi, nalbant, şoför vb. esnaf bile. Ordunun ihtiyaç duyduğu şoförü, nalbantı yetiştirmek için özel kurslar açılması zorunluluğu olmuştu. Ne hastahane, ne okul, ne yol, ne liman, ne fabrika vardı."³

Cumhuriyet'in ilân edildiği 1923 yılını izleyen 1923-24 öğretim yılında Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 11-12 milyon kadardı. Bu nüfusun ancak yüzde onu ve kadın nüfusunun ise ancak yüzde üçü okur yazardı. Türkiye'de 4894 ilkokul, 72 ortakoul, 23 lise, 64 meslek okulu, 9 fakülte ve yüksek okul olmak üzere toplam 5062 öğretim kurumu bulunuyordu. Bu okullarda görevli öğretmen ve öğretim üyesi ise ilkokulda 10238, ortaokulda 796, lisede 513, meslekî teknik öğretimde 64 ve yüksek öğretim kurumlarında 307 olmak üzere toplam 11918 kişi idi. Öğrenciler ise ilkokullarda 341.941, ortaokullarda 5905, liselerde 1241, meslek okullarında 6547 ve yüksek öğretimde 2914 olmak üzere toplam 358.548 kişiden oluşmaktaydı.

² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 46.

³ Rauf İnan, Atatürk ve Eğitim, Türk Eğitim Derneği Yayınları, 1981, s. 144.

Eğitimin bu çok düşük sayısal özelliklerinin yanı sıra eğitimin niteliksel (kalite yönünden) özellikleri de pek iç açıcı bir durum göstermemektedir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu meslekî formasyondan geçmemiş, eğitim ve öğretimin bilimsel yöntemlerini öğrenerek yetişmemiştir. Öğretmen ihtiyacını karşılamak üzere neredeyse okur yazarlığı iyi durumda olan herkesin öğretmen olarak görevlendirilmesi bir zorunluk olmuştur.

Öğretim programları günün ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak, ya dinsel eğitime önem veren ya da sadece genel kültür veren bir yapıya sahiptir. Beceriye, pratiğe dayalı ve davranış geliştirmeyi amaçlayan öğretim programları henüz Türk eğitim sisteminde yaygın olarak görülmemektedir.

Okul binalarından İstanbul ve birkaç büyük yerleşme merkezinde bulunanlardan bir kısmı dışındakiler eğitim öğretime elverişli değildir. Özellikle ilkokullar ile ortaokulların büyük bir bölümü ya büyükçe bir evden bozma ya da derme çatma binalarda eğitimi sürdürmeye çalışmaktadırlar. Ders araç gereci bakımından okullarımız çok yoksuldur. Öğretim faaliyetleri bir kara tahtanın başında ezberciliğe dayanan bir yöntemle yürütülmektedir. Bunlardan başka, eğitimle ilgilenecek bir merkez ve taşra örgütü, henüz tam anlamıyla kurulamamıştır. Özetle belirtmek gerekirse, Cumhuriyet ilân edildiği zaman Türk eğitim sistemi tam bir harabe halindedir.

Bütün bu imkânsızlık ve güçlülere rağmen Büyük Önder, İstiklâl Savaşı'nın ilk gününden itibaren çok başarılı bir eğitim savaşı da başlatmış ve zihninde oluşturduğu bir makro eğitim plânını uygulamaya koyarak Türk eğitim sistemine yeni bir biçim vermiş ve böylelikle bugünkü Türkiye'mizin sosyal ve ekonomik yapısının temellerini atmıştır.

Yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de açılmasından 16 gün sonra, 9 Mayıs 1920 tarihinde okunan hükümet programında eğitim işlerine büyük önem verilmiş ve ileride bir takım temel eğitim reformlarının yapılacağı belirtilerek savaş nedeniyle o günkü mevcut eğitim kurumlarıyla yetinileceği açıklanmıştı. Bu programda eğitim sistemimizde hangi ilkelerin göz önünde bulundurulacağı açıkça ortaya konuyordu.⁴

Söz konusu hükümet programında Osmanlı Devleti zamanında hazırlanan programlarda pek rastlanmayan millî şuuru geliştirme, kendine güven duyma, girişim gücüne ve üretici fikirlere sahip olma, kendi

⁴ Reşat Özalp-Aydoğan Ataünel, Türk Millî Eğitim Sisteminde Düzenleme Teşkilâtı, Millî Eğitim Basım Evi, İstanbul 1977, s. 30.

bünyemize uygun programlar geliştirme gibi bugünkü modern eğitimde hâlâ kullanılan temel ilkeler daha o zaman düşünülmüş ve programa alınmıştır.

Bu örnek de açıkça göstermektedir ki yeni Türkiye'nin eğitim politikası modern eğitimden anlayan ve eğitimin önemini kavramış bir kadronun elindedir. Nitekim düşmanlarımızın Polatlı önlerine geldiği, neredeyse top seslerinin Ankara'dan duyulabileceği günlerde ve Sakarya Muharebesi'nden çok kısa bir süre önce 16 Temmuz 1921'de Yeni Türkiye'nin eğitim politikasını saptamak ve sorunlara bir çözüm bulmak amacıyla Ankara'da bir Maarif Kongresi'nin toplanmış olması da bunun bir başka kanıtıdır. Mustafa Kemal Atatürk, Maarif Kongresi'ni açış konuşmasında, devlet yapısındaki yaraları sarmak için gerekli çabaların en büyüğünün eğitim alanında gösterilmesi gerektiğini; ülkeyi istenen düzeye çıkarabilmek için eğitim alanındaki çalışmalara ve hazırlıklara önem verilmesinin zorunluluğunu; Türkiye'mizin bu duruma gelmesine bugüne kadar izlenen eğitim politikasının da sebep olduğunu, yeni eğitim sisteminde Türklük anlayışına ters düşen yabancı kültür öğelerine yer verilmemesi ve millî değerlerimize önem verilmesinin yeni eğitim politikamızda temel ilkeler olarak benimsenmesinin şart olduğunu belirterek Türkiye'nin eğitim savaşını da resmen başlatmış olmaktadır.⁵

Büyük Atatürk, Türk Kurtuluş Savaşıyla birlikte başlattığı eğitim savaşını ölümüne kadar başarıyla sürdürmüştür. Ulu Önder'in eğitim alanında gerçekleştirdiği büyük atılımın bir değerlendirmesi yapıldığında görüleceği üzere 1923-1938 yılları arasındaki eğitim savaşında da gerek sayısal gerekse nitelik yönünden inanılmaz başarılarla ulaşılmıştır. Bu gelişmeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

I. ATATÜRK DÖNEMİNDE EĞİTİMDE SAYISAL GELİŞMELER

a) 1923-1938 yılları arasında Türkiye nüfusu 12.206.000'den 16.916.000'e yükselerek % 38'lik bir artış gösterirken, ilk öğretimdeki öğretmen sayısındaki % 28'lik artış dışında eğitim sistemimizin tüm alanlarındaki sayısal artışla, Türkiye nüfusundaki eğitim alanlarında yapılan yatırım ve faaliyetlerle, daha önce eğitimden yararlanamayan geniş kitlelere hizmet götürmesi amaçlanmıştır.

b) İlk öğretim kademesindeki en yüksek artış % 352 ile kadın öğretmenlerde ve % 323 ile kız öğrencilerde görülmektedir. Bu artışlar,

⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II., s. 16-18.

Atatürk döneminde kadın erkek eşitliğine önem verilmesi, Türk kadınının iş hayatına atılmasının teşvik edilmesi ve ilk öğretimin zorunlu kılınarak 7-11 yaş arasındaki çocukların ilkokula devamının titizlikle izlenmesi sonucunda gerçekleştirilebilmiştir.

c) Yeni Türkiye'de eğitime, gerek devlet gerekse toplum tarafından ne kadar önem verildiğinin bir göstergesi de orta öğretim alanındaki öğrenci sayısının inanılmaz artışında görülmektedir. Ülkede ihtiyaç duyulan vasıflı insan gücü açığını kapatmak amacıyla orta öğitime önem verilmiş ve ortaokullardaki öğrenci sayısı % 1463 ve liselerdeki öğrenci sayısı ise % 2015'lik bir artış göstererek Cumhuriyet dönemimizde rekor seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca yeni açılan okullar ilk öğretimde % 60'lık bir artış gösterirken ortaokullarda % 216 ve liselerde % 226'lık bir artış göstererek ilk öğretimini tamamlayıp orta öğitime devam etmek isteyenlere yeni imkânlar yaratılmıştır.

d) Modern Türk kadınının bilgi, beceri ve davranış yönünden yetiştirilmesini amaçlayan kız enstitülerine (bugünkü kız meslek liseleri) anne babaların ve kız öğrencilerin gösterdiği ilgi, teknik öğretim kademesindeki kız öğrencilerin sayısında % 225'lik bir artış sağlamıştır.

e) Yüksek öğretim kademesinde fakülte ve yüksek okul sayısında % 111'lik bir artış sağlanmıştır. 1923 yılında yüksek öğretim kurumlarımızda hiçbir kadın öğretim üyesi bulunmaz iken 1938 yılında 99 kadın öğretim üyesinin bu kurumlarda görev yapması, Atatürk'ün Türk toplumunu modernleştirme çabalarının başarıya ulaştığını göstermesi bakımından çok anlamlıdır.

Diğer taraftan yüksek öğretim kurumlarındaki erkek öğrenci sayısının % 220 ve kız öğrenci sayısının % 525'lik bir artış göstermesi, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yüksek vasıflı insan gücünü sağlamada da başarılı olduğunu göstermektedir.

II. ATATÜRK DÖNEMİNDE EĞİTİMDE NİTELİK YÖNÜNDE GELİŞMELER

1923-1938 Atatürk döneminde eğitim sistemimizde nitelik yönünden görülen önemli gelişme ve düzenlemeler bugünkü eğitim sistemimizin temelini ve ana çatısını oluşturmuştur. Reformcu ve atılımcı özelliklere sahip Atatürk, millî eğitim seferberliğinde de aynı özelliğini göstermiş ve 15 yıl içinde Türk eğitimine nitelik yönünden de yeni bir biçim vermiştir. Atatürk döneminde Türk eğitim sisteminde gerçekleştirilmiş olan niteliksel gelişme ve değişikliklerden en önemlileri şunlardır:

a. Öğretimi Birleştirme Yasası'nın 3 Mart 1924'te kabulü ile eğitim düzenimizdeki mektep medrese ikiliği ortadan kaldırılmış ve Türk eğitim sistemi Millî Eğitim Bakanlığı'nın denetimine alınmıştır. Bu değişikliğin sonucu olarak okullarda dinî eğitime son verilmiş ve lâiklik ilkesinin eğitimde uygulanmasına başlanmıştır. Medreseler kapatılmış ve eğitim kurumları modern eğitim modellerine göre yeniden düzenlenmiştir. Diğer taraftan ülkemizdeki yabancı okullardaki dinsel alâmet ve işaretler kaldırılarak bu okulların Türk eğitim sisteminin amaç ve hedeflerine uygun öğretim yapmaları sağlanmıştır.

b. Türk eğitim sistemine yeni biçim vermek amacıyla yapılan çalışmalara katılmak ve görüşleri alınmak üzere dünyaca tanınmış eğitimciler Türkiye'ye davet edilmiştir. Amerikalı eğitimci John Dewey 1924'te, Alman eğitim profesörü Kühne 1925 ve Belçikalı eğitimci Omer Buyse 1926'da Türkiye'yi ziyaret etmişler ve Türk eğitim sistemi hakkındaki görüş ve önerilerini Millî Eğitim Bakanlığı'na sunmuşlardır.

c. Millî eğitim sistemimizi yeniden örgütlendirmek amacıyla 22 Mart 1926'ta maarif teşkilâtına dair kanun çıkarılmış ve Öğretimi Birleştirme Yasası ile Millî Eğitim Bakanlığı'na verilmiş olan tüm eğitim hizmetlerinin nasıl ve ne biçimde yürütüleceği bir esasa bağlanmıştır. Ayrıca 10 Haziran 1933'te Millî Eğitim Bakanlığı Merkez Örgütü'nün organlarını, görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen 2287 sayılı yasa çıkarılarak Bakanlık Merkez Örgütü, modern örgütlenme ilkelerine göre yeniden düzenlenmiştir.

d. Modern eğitim görüşlerine göre hazırlanmış yeni öğretim programları 1926 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Önce ilkökul programı değiştirilmiş ve yeni program güncellik, yöresellik, hayatlilik ve çocuğa görelilik ilkelerine göre yeniden hazırlanmış; gözlem, inceleme, araştırma ve yaparak yaşayarak öğrenme yöntemiyle öğrenim esas alınmıştır.

e. Daha önce ücretli olan orta öğretim, 1926-27 ders yılından itibaren 822 sayılı yasa ile ücretsiz olmuş ve böylelikle gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının da orta öğretime devam etmeleri teşvik edilmiştir.

f. İlkokul ve orta dereceli okul öğretmenlikleri yasalarla bir esasa bağlanmış ve hangi niteliklere sahip kimselerin öğretmen olabilecekleri belirlenmiştir. 20 Mayıs 1926'da kabul edilen 842 sayılı yasa ile ilkökul öğretmenleri, 13 Mart 1924'te kabul edilen 439 sayılı yasa ile orta dereceli okul öğretmenlerinin meslek güvencesi sağlanmıştır.

g. 1926-1927 yılından itibaren orta öğretim okullarında da karma öğretim yapılması kararlaştırılmış, böylelikle kız ve erkek öğrencilerin bir arada öğrenim görmeleri gerçekleştirilmiştir.

h. 1 Kasım 1928 tarihinden Yeni Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkında çıkarılan 1353 sayılı yasa ile şimdiye kadar eğitim sistemimizde kullanılan Arap harfleri yerine Latin alfabesinden alınmış yeni Türk harfleri kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca 1929-30 ders yılı başından itibaren okullardan Arapça ve Farsca dersleri kaldırarak bunların yerine Fransızca, İngilizce ve Almanca dillerinin öğretilmesi kararlaştırılmıştır.

i. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu yüksek vasıflı insan gücünü yetiştirmek amacıyla yurt dışına devlet hesabına gönderilecek öğrenciler hakkındaki 1416 sayılı yasa, 10 Nisan 1929 tarihinde kabul edilmiş ve bu yasa çerçevesinde teknik alanlarda mühendis ve yabancı dil, tarih, coğrafya, matematik, resim, müzik ve beden eğitimi alanlarında öğretmen olarak yetiştirilmek üzere çok sayıda öğrenci Almanya, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerine gönderilmişlerdir.

j. Ülkemizdeki yüksek öğretimi geliştirmek amacıyla birçok yüksek öğretim kurumu açılmıştır. İlerde Ankara Üniversitesi'nin fakültelerinden birisi olacak Ankara Hukuk Fakültesi (5 Kasım 1925), orta dereceli öğretmen yetiştirmek amacıyla Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü (1927), İstanbul Darülfünunu kaldırılarak yerine kurulan İstanbul Üniversitesi (31 Mayıs 1933), ileride Ankara'da Ziraat Fakültesi'ni oluşturacak Yüksek Ziraat Enstitüsü (10 Haziran 1933), Millî Musiki ve Temsil Akademisi (bugünkü Devlet Konservatuarı) (25 Haziran 1934), Ankara'da Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (14 Haziran 1935), Mülkiye Mektebi (Siyasal Bilgiler Fakültesi) (1936), İstanbul'da İktisat Fakültesi (7 Şubat 1937) ve Ankara'da Tıp Fakültesi (9 Haziran 1937) Atatürk döneminde öğrenime başlamış en önemli yüksek öğretim kuruluşlarımızdır.

k. Türk dili ve Türk tarihi ile ilgili araştırmaları yapmak ve bu konularda bilimsel çalışmaları yürütmek üzere 12 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu ve 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu'nun kurulması gerçekleştirilmiştir.

ATATÜRK'ÜN EĞİTİM SAVAŞININ TEMEL İLKELERİ

Atatürk dönemi eğitim sisteminde gerçekleştirilen ve yukarıda iki başlık halinde kısaca açıklanmaya çalışılan bu başarıların gelişigüzel bir çalışmanın veya çeşitli tesadüflerin ürünü olduğu iddia edilemez. Atatürk inkılâplarının

tümünde görülen akılcı, bilimsel ve gerçekçi yaklaşımın eğitim savaşında da temel olduğu ve bu temelden hareketle yeni Cumhuriyet'in eğitim modelinin Atatürk'ün ortaya koyduğu belli görüş ve ilkeler çerçevesinde geliştirildiği ve uygulandığı ortaya çıkmaktadır.

Atatürk'ün çeşitli zamanlarda verdiği söylev ve demeçler ile yaptığı konuşmalar ve sohbetler incelendiği zaman görüleceği üzere Atatürk, çok sağlam, tutarlı ve çağdaş bir eğitim görüşüne sahiptir. Hemen hemen eğitimle ilgili her konuşmasında yeni toplumda uygulanacak Türk eğitim modelinin bir ilkesini ortaya koymuş ve sistemin temel taşlarını yerleştirmiştir. Aşağıda 10 ana başlık halinde kısaca açıklanan bu eğitim ilkeleri, Atatürk'ün eğitimle ilgili görüş ve düşüncelerinin sentezinden çıkarılmıştır. Atatürk'ün bu 10 eğitim ilkesi bugün dünyadaki çağdaş eğitim sistemlerinin de dayandığı temel ilkelere dir.

1. *En Önemli Kalkınma Gücü Eğitimdir*

Ulu Önder Atatürk, eğitime önem vermiş, eğitim meselelerine ilgi duymuş, eğitimcilere sevgi ve saygı göstermiştir. Yeni Türkiye'nin kurulmasında ve çağdaş medeniyet düzeyine çıkarılmasında eğitimi en önemli güç olarak görmüş ve 1923-1938 yılları arasında verdiği çeşitli söylevlerde ve yaptığı TBMM açış konuşmalarında Cumhuriyet hükümetinin eğitim alanında yaptıklarını ve yapmak istediklerini uzun uzun açıklamıştır.

27 Ekim 1922'de Bursa'da öğretmenlerle yaptığı konuşmada eğitime verdiği önemi belirtmek için şunları söylüyordu: "Görüyorsunuz ki en önemli ve feyizli görevimiz millî eğitim işlerimize dir. Eğitim işlerinde kesinlikle muzaffer olmalıyız. Bir milletin gerçek kurtuluşu ancak bu yolla olur. Bu zafere ulaşabilmek için düşünce ve güç birliği ile mükemmel bir eğitim programı üzerinde çalışmamız gerekir. Toplum, çağımızın gereklerine cevap verecek düzeye yükseltmek için bu nitelikler yetmez; bu niteliklerin yanında bilim ve teknik gereklidir. Bilim ve teknikle ilgili çalışmaların kaynağı okuldur. Bunun için okul gereklidir. Okul, genç beyinlere, insanlığa saygıyı, ulus ve yurt sevgisini, bağımsızlık şerefini öğretir. Bağımsızlığımız tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için tutulması uygun olan en doğru yolu belletir"⁶.

Cumhuriyet'in ilânından bir yıl sonra Samsun'a yaptığı gezide öğretmenlere yaptığı konuşmada eğitimin önemini vurguluyor ve:

⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 43-44.

“Belirteyim ki en önemli, en esaslı nokta eğitim meselesidir. ... Bir milleti, hür, bağımsız, şanlı, üstün bir toplum olarak yaşatan da köleliğe, yoksulluğa düşüren de eğitimidir”⁷ diyerek yeni Cumhuriyet’in sağlam temellere oturtulmasında eğitime büyük görevler düştüğünü açık ve seçik olarak bir daha ortaya koyuyordu.

Atatürk’ün eğitime ne kadar önem verdiğinin en güzel örneklerinden birisi de Kurtuluş Savaşı’mızın en sıkıntılı günlerinde eğitim politikamızda izlenecek yöntem ve ilkeleri saptamak üzere 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında, Ankara’da I. Maarif Kongresi’ni toplamış olmasıdır. Büyük Önder bir yandan dış düşmanlara her türlü yokluğa göğüs gererek karşı koyarken bir yandan da kurulacak yeni Türkiye Devleti’nin eğitim modelini biçimlendirmeye çalışıyordu.

Eğitimin, devletin en önemli işi olduğuna daima inanmış olan Ulu Önder, kendi dönemindeki Millî Eğitim Bakanlarını seçerken çok titiz davranmış ve eğitim seferberliğini yürütebilecek nitelikte dinamik, atılcı kişileri seçmeye çalışmıştır. Ona göre, eğitim işlerini yürütmek, ülkenin en kutsal ve en önemli görevidir. Nitekim, Kurtuluş Savaşı’nın sona erdiği günlerde bir gazetecinin sorduğu: “— İşte memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istersiniz” sorusuna Ulu Önder: “— Maarif Vekili olarak millî irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir” cevabını vererek ülkenin eğitim meselelerine en büyük önemi verdiğini vurgulamıştır. Ancak, yeni Türkiye’nin çok önem verdiği eğitim faaliyetlerinin yürütülebilmesi için de yeni Cumhuriyet’e ve Atatürk’e inanmış aydın düşünceli ve yeniliklerden yana bir öğretmen ordusunun desteğine ihtiyaç vardır. Bu gerçeği çok iyi bilen Atatürk, öğretmenleri kendisine en yakın yardımcı olarak görmüş ve her fırsatta öğretmenlerin ve öğretmenlik mesleğinin yüceliğini belirtmiştir.

16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Ankara’da toplanan I. Maarif Kongresi’ni açış konuşmasında öğretmenler hakkındaki düşüncelerini şöyle açıklıyordu: “Huzurunuzda ve milletin huzurunda millî eğitimimizle ilgili görüşlerimi açıklamaya imkân veren bu fırsattan yararlanarak beklediğimiz kurtuluşun saygıdeğer öncüleri olan Türk öğretmenlerine duyduğum derin saygıyı belirtmek isterim. Ulusumuzu yetiştirmek gibi kutsal bir görevi üstüne almış olan yüce Türk öğretmenlerinin bugünkü durumu göz önünde bulunduracağından ve her güçlüğe göğüs gererek bu yolda yılmaksızın yürüyeceğinden şüphem yoktur. Göreviniz çok önemli ve hayatidir.”⁸

⁷ a.g.e., s. 200.

⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. II., s. 17-18.

Bursa'da 27 Ekim 1922'de yaptığı konuşmada ise büyük bir içtenlikle: "İsterdim ki çocuk olayım, genç olayım, sizin ışık saçan sınıflarınızda bulunayım. Sizden feyz alayım, siz beni yetiştiresiniz. O zaman milletim için daha yararlı olurum."⁹ diyerek öğretmenlere duyduğu sonsuz sevgiyi, güveni belirtmiştir.

25 Ağustos 1924'te Ankara'da toplanan Muallimler Birliği Kongresi'nde ise: "Yeni nesli, Cumhuriyet'in fedakâr öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin değeri, sizin maharetiniz ve fedakârlığınızın derecesiyle orantılı olacaktır. Cumhuriyet, düşünce, bilgi, fen ve beden yönünden kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister. Yeni nesli bu nitelik ve yeteneklerle yetiştirmek sizin elinizdedir"¹⁰ diyerek yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yaratılmasında ve geleceğinin güven altına alınmasında öğretmenlerin en güvenilecek unsur olduğunu bir daha vurgulamıştır. Nitekim Atatürk döneminde öğretmenlik mesleği, toplum içinde gerek toplumsal düzey bakımından gerekse parasal açıdan altın çağını yaşamıştır.

2. *Eğitimimiz Millî Olmalıdır*

Atatürk yeni bir toplum yaratılmasında ve yeni bir devletin kuruluşunda en önemli etken olduğuna inandığı eğitimin yeniden düzenlenmesinde geleneksel eğitim modellerinin terk edilerek çağdaş bir eğitim modelinin geliştirilmesinin önemini vurgulamış ve bu modelin yabancı fikirlerden ve etkilerden uzak ve bizim millî değerlerimize uygun olmasını istemiştir. 16 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'ni açış konuşmasında: "Bugüne kadar izlenen eğitim ve öğretim yöntemlerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî eğitim programından bahsederken eski devrin hurafelerinden, toplumsal yapımızla hiç de ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen tüm etkilerden tamamen uzak, millî özelliklerimizle ve tarihimize bağdaşabilen bir kültür kastediyoruz"¹¹ diyerek yeni eğitim sisteminde, çocuklarımız ve gençlerimize özellikle kendi varlığı ile, hakkı ile, birliği ile ters düşen bütün yabancı unsurlarla mücadele gereğinin öğretilmesini ve millî değerlerimizi aksi fikirlere karşı şiddetle ve fedakârlıkla müdafaa edecek bir anlayış geliştirmelerinin sağlanmasını istemiştir. 1 Mart 1922'de Türkiye Büyük

⁹ a.g.e, s. 42.

¹⁰ a.g.e, s. 174.

¹¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 16-17.

Millet Meclisi'ni açış konuşmasında ise ilk öğretimden üniversiteye kadar eğitimin her kademesinde gençlerimizin en önce ve her şeyden önce Türkiye'nin istikbaline, kendi benliğine ve ulusal geleneklerine düşman olan bütün varlıklara karşı mücadele etme bilincinin kazandırılmasının gereğini vurgulamıştır.¹²

Eğitimin herkese göre farklı tanımları vardır ve herkes eğitim sözünden kendi anlayışına ve amacına uygun bir anlam çıkarır. Batı kültürüyle yetişmiş bir insanın eğitim anlayışının, doğunun mistik inanışını benimsemiş bir insanın eğitim anlayışından farklı olması doğaldır. O halde, yeni toplumumuzun eğitimi nasıl bir eğitim olacaktır; doğu modeli mi, batı modeli mi? Bu konudaki görüşlerini Atatürk şöyle açıklamaktadır: “Efendiler! Asırlardan beri milletimizi idare eden hükümetler eğitimimizi geliştirme çabalarında bulunmuşlardır. Ancak, bu amaçlarını gerçekleştirebilmek için doğuyu ve batıyı taklit etmekten kurtulamadıkları için sonuçta milletimiz cehaletten kurtulamamıştır”.

Bu soruna Ulu Önder, Samsun'da 22.9.1924'te yaptığı konuşmasında açıklık getirecektir: “Ben burada yalnız yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kuşaklara vereceği eğitimin millî eğitim olduğunu kesinlikle belirttikten sonra diğerleri üzerinde durmayacağım, ne demek istediğimi kısa bir örnekle açıklayacağım: Efendiler! Yeryüzünde üç yüz milyonu aşkın Müslüman vardır. Bunlar ana, baba, hoca eğitimiyle eğitim ve terbiye almaktadırlar. Ancak üzülen söyleyeyim, işin gerçek olan yanı şudur ki bütün bu milyonlarca insan şunun ya da bunun kölesi durumdadır. Aldıkları dinî eğitim ve terbiye onlara bu kölelik zincirlerini kırabilecek insanlık değerlerini vermemiştir, veremiyor. Çünkü, eğitimlerinin hedefi millî bir eğitimi değildir.”¹³

O halde, geliştireceğimiz eğitim modeli bize göre bir eğitim sistemi olacak, ne batıyı ne doğuyu taklit edecektir. Bu nedendir ki eğitimimizin tam anlamıyla millî olabilmesi için eğitimde kullanılacak dili de, yöntemi de ve eğitim araçlarını da millîleştirmek şarttır. Bu görüşe inanan Atatürk, 3 Mart 1924'te uygulamaya konulan Tevhid-i Tedrisat (Öğretimi Birleştirme) Yasası'yla eğitim sistemimizi çağdaşlaştırmış, 1 Kasım 1928'de yeni Türk harflerinin kabulüyle Arap alfabesini atarak daha kolay öğrenmeyi sağlayan Lâtin kökenli Türk alfabesini uygulamaya koymuş ve 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu'nu kurarak dilimizi de millîleştirme

¹² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 224.

¹³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 200-201.

suretiyle eğitimimizde yöntemde millilik, dilde millilik ve araç gereçte millilik uygulamalarını tamamlamayı başarmıştır.

3. *Eğitimimiz Bilimsel Olmalıdır*

Yeni Türkiye toplumunun yaratılmasında izlenecek yöntemin ne olacağını Atatürk her fırsatta çok açık bir biçimde ortaya koymuştur. “Hayatta en hakikî mürşit; ilimdir, fendir” ifadesiyle ölümsüzleştirdiği bu düşüncesi, Atatürk ideolojisinin temel taşlarından birisidir. Yapılan bütün inkılâplarda ve yeniden düzenlemelerde bilimsellik ilkesine uyulmuş ve alınan kararlar ve yapılan değişikliklerde bilimin emrettiği yol izlenmiştir. Toplumun yeniden biçimlendirilmesinde en önemli itici kuvvet olarak görülen eğitim alanında da aynı ilkeye uyulmasını ve ilim ve fennin gösterdiği yoldan şaşılmamasını özellikle istemiş, hatta emretmiştir. Bu tutumuyla Atatürk, Türkiye’nin çağdaş bir devlet haline gelmesini önleyen engelleri tam bir cesaretle yıkıp atabilen, akıl ve bilim çağına geçmenin tek kurtuluş yolu olduğunu tam bir berraklıkla görüp bu gerçeği tam bir açıklıkla gözler önüne seren bir liderdir.¹⁴

Bursa’da 27 Ekim 1922’de yaptığı ünlü konuşmasında belirttiği üzere: “Milletimizi yetiştirmek için asıl kaynak olan okullarımızın ve üniversitele-
rimizin kuruluşunda da ilim ve fen yolu izlenecektir. Ayrıca, milletimizin siyasî ve sosyal hayatında, fikrî eğitiminde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Okul sayesinde, okulun vereceği ilim ve fen yardımıyla ki Türk milleti, Türk sanatı, Türk şiir ve edebiyatı, iktisadiyatı bütün güzellikleriyle gelişecektir. ... Bunları yapmak istiyorsak gözlerimizi kapayıp bu dünyada tek başına yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp dünya ile ilişkisiz yaşayamayız. Bilakis gelişmiş ve yükselmiş bir millet olarak uygarlık düzeyinin üzerinde yaşayacağız. Bu da ancak ilim ve fen ile olacaktır. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her yurttaşın kafasına koyacağız. Bilim ve teknik için sınır ve şart yoktur.”¹⁵

Yapılacak çalışmalarda, dogmalara, her türlü bilimsel dayanaktan yoksun inançlara ve kalıplaşmış ilkelere bağlı kalınmaması gerektiğine ve bilimin sürekli bir gelişme demek olduğuna inanan Atatürk, 22.9.1924’te Samsun’da yaptığı konuşmada bu görüşlerini şöyle açıklıyordu: “Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, başarı için en gerçek rehber ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında rehber aramak gaflettir, cahilliktir ve yoldan

¹⁴ Turhan Feyzioğlu, Atatürk Yolu, Otomarsan Kültür Yayını, 1981, s. 29.

¹⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 43.

sapmadır. Bin, iki bin, binlerce yıl önceki bilim ve teknikle ilgili ilkeleri, kuralları şu kadar bin sene sonra aynen uygulamaya kalkışmak elbette bilim ve tekniğin içinde bulunmak değildir.”¹⁶

Atatürk döneminde yapılan tüm eğitim reformlarından ve eğitimle ilgili en önemli kararlardan önce muhakkak bilimsel bir ön çalışma yapılmış, yerli ve yabancı uzmanların görüşleri alınmış, diğer ülkelerdeki benzer çalışmalar izlenmiş ve ancak bütün bunlardan sonra sistemde bir değişikliğe gidilmiştir. Öğretimi Birleştirme Yasası'nın (Tevhid-i Tedrisat) kabulü, yeni harflerin kabulü ve halk mekteplerinin açılması, üniversite reformu, öğretmen yetiştirme, Millî Eğitim Teşkilât Yasası'nın uygulanması, yurt dışına gönderilecek öğrencilerle ilgili 1416 sayılı yasa, karma eğitimin başlaması, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun kuruluşu gibi önemli reformların tümü bilimsel bir yaklaşımla gerçekleştirilmiş faaliyetlerdir.

4. Eğitimimiz Uygulamalı Olmalıdır

Davranış ve beceriyi geliştirmekten çok belli bilgilerin ezberlenmesini öngören çağ dışı eğitimin, genç Türkiye'nin dinamik yapısında hiçbir yarar sağlayamayacağını çok iyi bilen Atatürk, eğitimimizin işe ve üretime dönük, uygulamaya yer veren bir öğretim yöntemini benimsemesini istemiştir. 1 Mart 1922'de TBMM'ni açış konuşmasında: “Memleket çocuklarını toplumsal ve ekonomik alanlarda etkin ve verimli kılabilmek için gerekli olan ön bilgileri vermede uygulamalı yöntem izlenmesi eğitim ve öğretimin ana kuralı olmalıdır. Orta öğretimde de eğitim ve yönetimin uygulamaya dayandırılması ilkesine uymak, kesin olarak gereklidir”¹⁷ demiş ve aynı yıl Bursa'da öğretmenlere yaptığı konuşmada: “Bir yandan yaygın olan cehaleti ortadan kaldırırken, öte yandan toplum hayatında yapıcı, etkili ve verimli insanlar yetiştirmek gerekir. Bu da ilk ve orta öğretimin, uygulamalı öğrenme ilkesine dayanması ile gerçekleştirilebilir”¹⁸ diyerek eğitimde uygulamalı öğretim yönteminin muhakkak kullanılmasını istemiştir. Ayrıca, 1 Mart 1923'te TBMM'ni açış konuşmasında aynı konuya değinmiş ve: “Eğitim ve öğretimde uygulanacak yöntemin amacı bilgiyi insan için gereksiz bir süs, bir baskı 'aracı ya da medenî bir zevkten çok hayatta başarıya ulaşmayı sağlayan, uygulanabilir ve kullanılabilir bir araç haline getirmektir. Millî Eğitim Bakanlığı'mız bu ilekeye önem vermektedir.

¹⁶ a.g.e., s. 197.

¹⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 224.

¹⁸ a.g.e., c. II, s. 45.

Uygulamaya dayanan ve yaygın bir eğitim öğretim için yurdun önemli merkezlerinde çağdaş kitaplıklar, çeşitli bitkileri ve hayvanları içine alan bahçeler, konservatuvarlar, atölyeler, müzeler, sergi salonları kurmak gerekli olduğu gibi, ilçe merkezlerine dek bütün yurdun basımevleriyle donatılması gerekmektedir”¹⁹ diyerek eğitimimizin uygulamalı yapılabilmesinin bir devlet politikası haline getirildiğini açıklamıştır.

Ülkenin ekonomik gücüne katkıda bulunabilecek bir eğitim programının muhakkak uygulamalı eğitimle gerçekleşebileceğine inanan Atatürk, 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'ni açış konuşmasında tüm öğretim programlarının ekonomik programın ışığında hazırlanması gerektiğini bildirmiş ve: “Evlâtlarımıza öyle bir ilim ve irfan vermeliyiz ki ticaret alanında, tarımda, sanatta ve bütün bunlarla ilgili faaliyetlerde verimli olsunlar. Bunun için de öğretim programımız gerek ilk öğretimde, gerekse, orta öğretimde verilecek bütün şeyler bu görüşe göre hazırlanmalıdır” diyerek eğitim faaliyetlerinin muhakkak uygulamalı yapılmasını emretmiştir.

5. *Eğitimimiz Gerçekçi Olmalıdır*

Gerçekçilik, Atatürk ideolojisinin en önemli öğelerinden birisidir. İslâm dininin kaderci yaklaşımından uzaklaşıp gerçekçiliğe dönmeyi ilke edinen Atatürk, hiçbir zaman hayaci olmamış ve uygulanması mümkün olmayan ütopyk fikirlere ilgi duymamıştır. Gerek siyasî ve askerî, gerekse ekonomik ve sosyal birçok kararı alırken dünyayı kendi istediği şekilde değil, fakat bütün gerçekleriyle görmeye çalışmıştır.

Eğitimde de hayalci bir yaklaşımı tercih etmemiş, eğitimin her alanında gerçekçiliği uygulamaya ve uygulatmaya çalışmıştır. 22 Eylül 1924'te Samsun'da yaptığı konuşmada öğretmenlerin öğretip eğittikleri yeni neslin gerçeğin nurlarıyla dolmasına yardım edecek ve bunu sağlayacak şekilde yetiştirmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Bunun için de millî eğitim faaliyetleri ile geliştirilmek ve yükseltilmek istenen genç beyinlerin paslandırıcı, uyuşturucu ve gerçek dışı, yararsız bilgilerle doldurulmamasını istemiştir. Aynı konuşmada: “Genç neslin kafası yormadan, onun her şeyi almaya ve kolaylıkla sindirmeye elverişli beyni, gerçeğin izleriyle süslenmelidir”²⁰ diyerek eğitim sistemimizin akla, mantığa ve gerçeğe uygun bir öğretim vermesinin kaçınılmaz olduğunu önemle belirtmiştir.

¹⁹ a.g.e., c. I, s. 288.

²⁰ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, 111, 201.

6. Eğitimimizde Birlik Sağlanmalı ve Eğitimimiz Lâik Olmalıdır

Atatürk, yeni Türkiye'nin toplumsal bütünleşmesinin ancak eğitimsel bütünleşme ile mümkün olacağına inandığı içindir ki o günkü eğitim sistemimizde görülen mektep medrese ikilemini ortadan kaldırarak sistemde bütünlüğü sağlayacak öğretim birliğini kurmak istemiştir.

Eğitimin tüm olarak devletin denetim ve gözetimi altına alınabilmesi ve dinî eğitimin etkisinden kurtarılarak çağdaştırılabilmesi için bu gerekli idi. Nitekim daha Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk toplandığı günlerde hazırlanan ve 9 Mayıs 1920'de Meclis'te okunan ilk İcra vekilleri programımızda öğretimde birlik konusuna üstü kapalı dokunuluyor ve: "Resmî eğitim öğretimin, bütün okullarımızın en ilmi en modern ilkeler çerçevesinde ve sağlık şartlarına uygun bir biçimde yeniden düzenleneceği" belirtiliyordu. Atatürk 1 Mart 1923'te TBMM'ni açış konuşmasında ise: "Eğitim ve öğretimde birlik, toplumumuzun gelişmesi ve devamı bakımından çok önemlidir. Bu nedendir ki Şeriye Vekâleti ile Maarif Vekâleti'nin bu konuda fikir ve çalışma birliği yapması temenniye şayandır"²¹ diyordu. 1 Mart 1924'te TBMM yeni toplantı yılımı açarken artık öğretimde birliği sağlamanın zamanının geldiğini belirtiyor ve: "Kamu oyunda kabul görmüş bulunan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi ilkesinin bir an kaybetmeksizin uygulanması gereğini görüyoruz. Bu yolda meydana gelecek gecikmenin zararları ve bu yolda çabuk davranmanın ciddî ve büyük yararlarının bulunması bu konuda bir an önce karar vermemizi gerektirmektedir"²² diyerek derhal bu önemli değişikliğin yapılmasını istiyordu. Bu konuşmadan iki gün sonra 429 sayılı kanunla Şeriye Vekâleti (Din İşleri Bakanlığı) kaldırılıyor, 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) Yasası ile Türkiye'deki tüm eğitim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanıyor ve 431 sayılı yasayla da Halifelik lağvediliyordu. Öğretim Birliği Yasası'nın kabulünden sonra Atatürk bir konuşmasında: "Uygar uluslar önünde saygınlık kazanmak isteyen Türk ulusu, çocuklarına vereceği eğitimi mektep ve medrese namında birbirinden büsbütün başka iki çeşit kuruma teslim etmeye hâlâ katlanabilir miydi? Eğitim ve öğretimi birleştirmedikçe aynı fikirde, aynı zihniyette bireylerden oluşan bir ulus yapmaya imkân aramak abesle iştiğal olmaz mıydı"²³ diyerek bu değişikliğin kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.

²¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 290.

²² a.g.e., s. 317.

²³ Atatürk, 100 Temel Eser, İstanbul 1970, s. 217.

Öğretim Birliği Yasası'nın kabulü ile okullarımızda dine dayalı eğitim öğretim kaldırılarak lâik eğitim öğretim başlatılıyor, medreseler kapatılıyor ve Türkiye'de yaşayan ve zorunlu öğretim yaşında olan bütün Türk çocuklarının Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilkokullara devamı zorunlu kınılıyordu.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği en önemli eğitim reformu denilebilecek Öğretim Birliği Yasası'nın uygulamaya konulması ile yurdumuzda bulunan yabancı ve azınlık okulları da devletin denetimine girmiş ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın koyduğu ilkelere uymayan birçok yabancı okul kapatılmıştır.²⁴ Diğer taraftan yabancı ve azınlık okullarının orta bölümlerinde Türkçe, Türk tarihi, coğrafyası zorunlu olarak okutulması ve bu okullarda Türklük ve Türkiye aleyhinde hiçbir öğretim faaliyetine müsaade edilmeyerek Osmanlı Devleti zamanında devlet içinde birer devlet gibi hareket eden bu öğretim kurumlarının tam anlamıyla Millî Eğitim Bakanlığı'nın kontrolü altına alınması da bu Kanun'un gerçekleştirdiği önemli başarılardandır.

7. *Eğitimimiz Karma olmalıdır*

Toplumların biçimlendirilmesinde işe aileden başlamak en etkili yöntem olarak kabul edilmektedir. Ailede ise annenin çocukların eğitimindeki etkisi babadan daha güçlü görülmektedir. Batı kültürleri incelendiği zaman görüleceği üzere kadınları iyi yetiştirilmiş toplumlar sosyal yapısı bakımından daha sağlam bir görünüme sahiptir. Yeni Türk toplumunun yeniden şekillendirilmesinde Türk kadınının rolünü çok iyi bilen Atatürk, eğitim sistemimizde kadın eğitimine ayrı bir önem vermiştir. Atatürk'e göre: "Bir toplum aynı hedefe bütün kadınları ve erkekleriyle beraber yürümezse o toplumun ilerlemesine bilimsel açıdan imkân ve ihtimal yoktur."²⁵ "Toplum kalkındırmak istiyorsak izlememiz gereken daha emin ve daha etkili yol vardır. O da büyük Türk kadınına çalışmalarımıza ortak etmek, hayatımızı onunla birlikte yürütmek, Türk kadınına bilimsel, toplumsal, ekonomik hayatta erkeğin ortağı, arkadaşı, yardımcısı ve koruyucusu yapma yoludur."²⁶ "Bir toplumun hayatta başarılı olması için, başarılı olabilmenin erektirdiği bütün sebep ve şartlara sahip olması gereklidir. Bu nedenledir ki yeni Türkiye Cumhuriyeti için

²⁴ Atatürk'ün Millî Eğitim Politikası, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1980, s. 60-63.

²⁵ Akil Aksan, Atatürk Der ki, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s. 60.

²⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 151.

bilim ve teknik lâzım ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın öğrenmeleri şarttır. Çünkü bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını istememiştir. Allah'ın emrettiği şey Müslüman olan erkek ve kadının birlikte ilim ve irfan kazanmasıdır. Türk toplum hayatında kadınlar irfan ve diğer hususlarda erkeklerden kesin olarak geri kalmamışlardır. Belki daha ileri gitmişlerdir.”²⁷ “O halde Türk eğitim sisteminde “erkek ve kız çocuklarımızın bütün öğrenim basamaklarında eşit eğitim ve öğretim görmeleri sağlanmalıdır.”²⁸ Bu konudaki düşüncelerini Atatürk, 30 Ağustos 1925'te Kastamonu'da yaptığı tarihî konuşmasında açıklamış ve karma eğitimin Türk eğitim sisteminin temel ilkelerinden birisi olması gerektiğini açık ve seçik bir biçimde ortaya koymuştur: “Bir sosyal topluluk, bir millet, erkek ve kadın denilen iki tür insandan oluşur. Kabil midir ki bir kitlenin bir parçasını geliştirelim, diğerine müsamaha edelim de kitlenin bütünü ilerletilebilmiş olsun. Mümkün müdür ki bir insan topluluğun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer bölümü gök yüzüne yükelebilsin. Şüphe yok, gelişmenin adımları dediğim gibi iki cins tarafından beraber arkadaşça atılmalı ve gelişme ve yenilik alanında birlikte, kesin bir tavır alınmalıdır. Ancak böyle olursa inkılâp başarılı olacaktır.”²⁹ Böylelikle Türk tarihinde ilk defa, Türk eğitim sistemine karma eğitim bir ilke olarak girmiş ve yerleşmiştir. Nitekim Ulu Önder'in karma eğitim konusundaki bu kararlı tutumu sonucunda III. Heyet-i İlmiye'nin 1926 yılında aldığı kararlar ışığında 1927-1928 öğretim yılında, 71 ortaokuldan 23 tanesinde derhal karma öğretime geçilmiştir.

Atatürk'ün Türk eğitim sistemine koyduğu bu ilke ölümüne kadar başarıyla uygulanmış, gerek ilk öğretim ve orta öğretimde, gerekse yüksek öğretim kademesindeki kız öğrenci sayılarında çok büyük artışlar olmuştur.

8. Eğitimimiz Modern Fakat Dışislinli Olmalıdır

Yeni Türk toplumunu yaratmak amacıyla uygulanacak eğitim modelinin çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek ve modern hayata uyabilecek niteliklere sahip olması gerektiğine inanan Atatürk, okullarımızda uygulanacak öğretim programlarının özellikleri hakkındaki görüşlerini 1922'de Bursa'da yaptığı konuşmada şöyle açıklıyordu: “Bence bu programın (öğre-

²⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. II., s. 84-85.

²⁸ a.g.e., s. 174.

²⁹ Mine Tan, Atatürk Devrimleri ve Eğitimi Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 92, s. 45-57.

tim programlarının) önemli noktaları ikidir: 1. Toplumsal hayatımızın ihtiyaçlarını karşılaması; 2. Modern hayata uygun olmasıdır.”³⁰

Ancak, Atatürk’ün eğitim görüşüne göre şu noktayı da önemle göz önünde tutmak gereklidir: “Öğrenci her ne yaşta olursa olsun, onlara geleceğin büyükleri gözüyle bakılmalı ve öyle muamele edilmelidir. Ancak, bütün bunları büyük bir düzen içinde, kargaşaya ve başı bozukluğa meydan vermeden, bir disiplin içerisinde yapmak şarttır.”³¹

Eğitimde disiplinin çok önemli olduğunu bilen Atatürk: “Hayatın her çalışma alanında olduğu gibi özellikle eğitim ve öğretimde de disiplin başarının temelidir. Müdürler ve öğretmenler disiplini sağlamak, öğrenciler de buna uymak zorundadırlar.”³² diyerek modern eğitimden amacın, çocuğun her istediğini yapabilecek kadar serbest bırakılması demek olmadığını, aksine bir disiplin içerisinde çocuklara belli davranışların kazandırılması gerektiğini açık bir biçimde ortaya koymuştur.

9. *Eğitimimizde Fırsat Eşitliği Sağlanmalıdır*

Eğitimde fırsat eşitliğini sağlayarak toplumun her kesimini eğitim hizmetlerinden yararlandırmak, demokratik rejimlerin temel hedeflerinden birisi olmuştur. Büyük devlet adamı Atatürk, yeni Türk toplumunun, ancak her ferdinin yeteneklerini geliştirmesine imkân sağlayacak bir eğitim düzeni ile çağdaş medeniyetlerin düzeyine ulaşacağına inanıyordu. Okuma yazmayı öğrenme ve eğitim görme sadece bir grubun, bir sınıfın hakkı olmamalı, batıdan doğuya, şehirden köye kadar bütün yurt kadını, erkeği, çiftçisi, hamalı ile her birey eğitimden payını almalıydı.³³

Bunun için herkes okur olmalı ve ilk öğretim yaygınlaştırılarak zorunlu hale getirilmeliydi. Ayrıca anne babalar kız çocuklarını okula göndermekten çekinmemeli ve herkesin okulda bir sanat öğrenerek üretici ve sanatkâr olmasını sağlayacak bir eğitim düzeni getirilmeliydi.³⁴ Her köye ve her yerleşme merkezine muhakkak bir ilkokul açılmalı ve ilkokulların açılmadığı yerlerdeki çocuklarımıza ilk öğretim hizmeti sunabilmek için yatılı ilkokullar açılarak yaygınlaştırılmalıydı. Atatürk bu konudaki görüşlerini 1 Mart 1933’te TBMM’ni açış konuşmasında şöyle açıklıyordu: “İlk öğretiminin muhtaç olduğu kurumlardan biri de yatılı

³⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 44.

³¹ Enver Ziya Karal, Atatürk’ten Düşünceler, 1981, s. 83.

³² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 328.

³³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 255.

³⁴ a.g.e., s. 174.

ilkokullardır. Hükûmetin son zamanlardaki inceleme ve gözlemleri, her yerde yatılı okullara karşı genel bir istek olduğunu göstermiştir. Birkaç ilin küçük yavrularını bir yerde toplamanın eğitimde birlik, yurt sevgisi ve kardeşlik üzerinde yapacağı olumlu etki ortadadır. Bu nedenle Millî Eğitim Bakanlığı'mız, bu okulların açılmasını bütün olanaklarıyla destekleyecektir.”³⁵

“En uygar ve en zengin bir ulus olarak varlığımızı yükseltmek istiyorsak okuma yazmanın ötesinde, yurdun büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek; memleket meselelerinin dayandığı temel düşünceleri anlayacak, anlatacak, bunları nesilden nesile aktaracak insan ve kurumları yaratmak; bu önemli dayanakları en kısa zamanda temin etmek, Kültür Bakanlığı'nın üzerine aldığı büyük ve ağır yükümlülüklerdir. Memleketimizi şimdilik üç büyük kültür bölgesi halinde düşünerek batı bölgesi için, İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan düzenleme programını daha köklü bir biçimde uygulayarak Cumhuriyet'e gerçekten modern bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesi'ni az zamanda kurmak gereklidir ve doğu bölgesi için Van gölü sahillerinin en güzel bir yerinde her şubeden ilk okullarıyla ve üniversitesiyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden girişimde bulunulmalıdır.”³⁶ Eğitimde fırsat eşitliğini sağlama konusunda Atatürk'ün plânladığı çalışmalardan bir kısmı onun sağlığında gerçekleştirilememiş ve Ankara Üniversitesi ancak 1946 yılında bir üniversite olarak faaliyete geçebilmiş, Van Üniversitesi ise büyük Ata'nın ölümünden 43 yıl sonra, 1981 yılında kurulabilmiştir.

10. Eğitim Sistemimizde Halk Eğitimine Önem Verilmelidir

Atatürk, büyük davasına başlarken halka dayanmanın tek çıkar yol olduğunu ve halkın desteklemediği ve benimsemediği bir hareketin başarıya ulaşamayacağını biliyordu. Onun halkçılık ilkesinin temeli budur. O halde halkın bilinçli olarak toplumun problemlerine sahip çıkabilmesi için onun eğitilmesi ve öğretim düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bunun gereğine inanan Atatürk, Cumhuriyet'in yerleşip köklenebilmesi için halkın eğitimine çok önem vermiş ve halk eğitiminin yaygınlaştırılması için her türlü çabayı göstermiştir.

1 Mart 1922'de TBMM'ndeki açış konuşmasında halkın eğitilmesinin önemini şöyle belirtiyordu: “Bizim izleyeceğimiz millî eğitim politikasınının

³⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 288-289.

³⁶ a.g.e., s. 386.

temeli önce içinde bulunduğumuz bilgisizliği gidermektir. Ayrıntılarına girmekten kaçınarak bu düşüncemi birkaç sözcükle açıklamak için diyebilirim ki, genel olarak bütün köylüye okumayı, yazmayı ve dört işlemi öğretmek, vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafya, tarih, din ve ahlâk bilgisi vermek, millî eğitim programımızın ilk hedefidir.”³⁷

O dönemde halkının % 85’i kırsal kesimde yaşayan ve o güne kadar ilk öğretim imkânlarına bile kavuşturulamamış ve 1923 yılı tahminlerine göre % 91’i okuma yazma bilmeyen bir toplumda hiç vakit geçirilmeden cehaletin yok edilmesi gerekliydi. Atatürk 27 Ekim 1922’de Bursa’daki konuşmasında; “Öğretmen Hanımlar, Öğretmen Beyler! Bütün bu gerçeklerin milletçe iyi anlaşılması ve benimsenmesi için her şeyden önce cehaleti ortadan kaldırmak lâzımdır. Bunun için eğitim programımızın, eğitim politikamızın temel taşı, bilgisizliğin yok edilmesidir”³⁸ diyerek probleme parmak basıyor ve ileride yapacağı eğitim reformlarının ilk işaretlerini veriyordu.

14.8.1923 tarihinde TBMM’nde okunan IV. İcra Vekilleri Heyeti’nin programında, devletin eğitim, öğretim görevinin önceliklisinin çocukların eğitim ve öğretimi, ikincisinin ise halkın eğitim ve öğretimi olduğu belirtiliyor ve halkın eğitiminin sağlanması için gece dersleri verileceği, çırak okulları kurulacağı ve halk diliyle, halkın ihtiyacına uygun kitaplar yazdırılıp ülkenin her tarafına dağıtılacağı açıklanıyordu.

Atatürk’ün gerçekleştirdiği en köklü eğitim reformu olarak kabul edilen yeni Türk harflerinin, 1 Kasım 1928’de TBMM’nce kabul edilerek uygulanmaya konulmasıyla halk eğitimi konusundaki çalışmalar bütün Türkiye’ye yayılmış ve ülke büyük bir okul görünümünü kazanmıştır. Halka yeni harfleri ve okuma yazmayı öğretmek amacıyla her yerde Millet Mektepleri açılmış ve Atatürk Millet Mektepleri Örgütü’nün Genel Başkanlığı’ni ve Başöğretmenliği’ni üstlenmiştir. Bu faaliyetin ne kadar önemli olduğunu yeni harflerin kabul edildiği gün TBMM’nde yaptığı konuşmada: “Efendiler! Türk harflerinin kabulüyle hepimize bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına önemli bir görev düşmektedir. Bu görev, milletimizin tüm olarak okuyup yazmak için gösterdiği istek ve aşka doğrudan hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz özel ve genel hayatımızda rastgeldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın

³⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 223.

³⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. II, s. 45.

ve her vatandaşımıza öğretmek için can atmalıyız”³⁹ diyerek belirtiyor ve okur yazar bütün vatandaşları cehaletin ortadan kaldırılması ile ilgili savaşta görevlendiriyordu. Halkın eğitiminin sürekli bir faaliyet olarak sürdürülmesi amacıyla 1930 yılından itibaren Halk Okuma Odaları açılmaya başlanmış ve bu odaların sayısı 4500’e ulaşmıştır. Halka sadece okuma yazma öğretilmesinin yeterli olmayacağını bilen Atatürk, halkın, kendilerine yararlı bilgi ve becerilerle donatılması gerektiğini, 1 Mart 1923’te TBMM’nde yaptığı açış konuşmasında şöyle dile getiriyordu: “...merkezlerde bilimsel toplantılar ve konferanslar düzenlemek, halkın okuyup yazmayan kısmını en kolay yoldan okutarak onlara en gerekli olan bilgileri verecek gece dersleri açmak, bölgelerindeki yayın organlarında, özellikle genel eğitim ve halk bilgileriyle ilgili konularda yazılar yazmak, buralarda çalışan öğretmenlerin aksatmadan yerine getirecekleri ödevler olacaktır.”⁴⁰ Atatürk’ün gerek örgün, gerekse yaygın eğitimde gösterdiği çabalar sonucunda 1923’te % 9 olan okur yazarlık oranı, 1938’de % 21,6’ya yükselmiş ve toplumumuzun her kesiminde okullar yetişkinlere de hizmet sunmaya başlamışlardır.

Türkiye’mizin kurtarıcısı Atatürk’ün eğitim savaşında kazandığı bu zaferler ve eğitimimizi plânlama ve yönetimde koyduğu bu temel ilkeler, onun ölümünden sonra da zamanın hükümetleri tarafından devam ettirilmeye çalışılmış ise de Türk eğitim sistemindeki gelişmelerin altın çağı olarak nitelendirebileceğimiz Atatürk dönemindeki hız ve coşkuya hiçbir zaman ulaşmak mümkün olamamıştır.

ATATÜRK’S EDUCATION CAMPAIGN

The author deals with the series of educational reforms which began to be carried out followig the foundation of the Turkish Republic and the role of Atatürk in these reforms. The author tries explain Atatürks ideas and views on education which have given Turkish educationits distinctive characteristics.

³⁹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 346.

⁴⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, c. I, s. 288